

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2023. № 1.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.1.21>

УДК 330.341.1:061.2](477)

Л. П. Батенко,

к. е. н., професор, професор кафедри менеджменту,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0126-609X>

А.С. Пінчук,

координатор проєктів,

Громадська організація «Інститут цифрової трансформації»

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-4205-0159>

О. Ю. Діброва,

к. е. н., доцент кафедри менеджменту,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4104-9500>

ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ: СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

L. Batenko,

PhD in Economics, Professor, Professor of the Department of Management,

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

A. Pinchuk,

Project coordinator,

Digital Transformation Institute, Kyiv, Ukraine

O. Dibrova,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management,

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

PUBLIC ORGANIZATIONS IN UKRAINE: FORMATION AND CURRENT DEVELOPMENT TRENDS

У статті розкриваються витоки появи громадських організацій, їх призначення та історичні корені розвитку в Україні. Розкрито правове підґрунтя створення громадських організацій, принципи їх заснування та основні функції. Досліджено динаміку та чинники розвитку, напрями діяльності цих утворень до та під час військової агресії Росії проти української держави, виокремлено ключові проблеми, на розв'язок яких наразі спрямовується їх робота. Узагальнено основні джерела фінансування громадських організацій та виклики, які постали перед громадськими активістами. Проаналізовано вплив повномасштабної війни на роботу громадських організацій в контексті рівня їх активності, географії та формату діяльності, каналів комунікацій, посилення партнерських зав'язків, доступності джерел фінансування. Окреслено напрями підтримки та розвитку громадських організацій.

The article reveals the origins of the emergence of public organizations, which were founded in Ancient Greece and Ancient Rome and are currently legally enshrined in the constitutions of many countries and international organizations. The reasons for their creation, purpose and historical roots of development in Ukraine are emphasized. The legal basis for the establishment of public organizations, the principles of their establishment and the main functions performed in the course of their activity in accordance with Ukrainian legislation are disclosed. The dynamics of the creation of public organizations in Ukraine in 2011-2022 were studied, the focus was placed on the factors of their development and areas of activity, especially since the beginning of Russia's annexation of part of the territories of Ukraine in 2014. A comparative analysis of the activities of these organizations before and during Russia's military aggression against the Ukrainian state in 2022 was conducted, priority directions of activities before and after the start of the war were determined. The study focused attention on the key problems, the solution of which is currently directed by the operations of public organizations in Ukraine. The article summarizes the main available and most

accessible sources of financing the activities of public organizations, taking into account both domestic opportunities and foreign aid. The challenges and difficulties faced by public activists in connection with the war waged by Russia against Ukraine are revealed. The results of a survey conducted by one of the Ukrainian analytical centres regarding the impact of this full-scale war on the work of public organizations were analysed. The analysis was carried out in the context of such key aspects as the level of their activity, geography of operations, format of activity and interaction, communication channels, strengthening of partnership ties and implementation of joint projects, availability of financial sources for the activities of public organizations. Significant and extremely necessary areas of support and development of public organizations are outlined. Emphasis is placed on the factors that should be taken into account when determining the further activities of public organizations in the post-war period after Ukraine's victory over Russia.

Ключові слова: громадські організації, розвиток, військова агресія Росії.

Keywords: public organizations, development, Russia's military aggression.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Громадські організації (ГО) грають важливу роль у життєдіяльності будь-якої держави та на кожному етапі її розвитку, Україна з цього питання не є винятком. Разом з тим, військова агресія Росії проти нашої країни призвела до доленосних змін у житті кожної людини, родини, організації, держави у цілому. Торкнулися ці зміни і діяльності громадських організацій, які, з одного боку, миттєво зреагували на запити суспільства щодо гуманітарної допомоги населенню, військовим, територіальним громадам тощо, а з іншого постали перед вирішенням для себе ключового питання – як розвиватися в умовах війни, використовуючи свої ключові компетенції і разом з тим враховуючи реалії

сьогодення. Тому проведене дослідження присвячене саме означеній проблемі становлення ГО в Україні, їх сучасного стану та напрямів діяльності у воєнний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців Гонтаренко А.І., Біляченко Г.П., Лойко Л., Р. Парка, Е. Берджесса, Г.Блумера, Е.Гідденса та інш. розглядаються різноманітні аспекти щодо сутності, завдань та напрямів діяльності громадських організацій. Разом з тим, потребують подальшого осмислення та узагальнення питання становлення та розвитку громадських організацій України під впливом російської агресії та воєнного стану у нашій державі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є узагальнення українського досвіду діяльності громадських організацій та виявлення особливостей їх поточного функціонування в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існування суспільних об'єднань та рухів є важливою складовою демократичного суспільства, адже їх поява зумовлена потребами народу для підняття та вирішення соціально-політичних проблем.

Статус громадських об'єднань змінювався разом із суспільством і статусом особистості: від необмеженого права на об'єднання в Стародавній Греції до регулювання окремих прав і обов'язків об'єднань осіб у Стародавньому Римі, через професійні середньовічні корпорації з твердою регламентацією праці і побуту їх членів, заборони на створення політичних організацій – до дозволу на створення профспілок і політичних партій ХІХ ст., закріплення права на свободу об'єднання в національному законодавстві, а в середині ХХ ст. – і в міжнародних нормах [1].

Закріплене конституціями зарубіжних країн право на свободу об'єднання є юридичною основою створення та діяльності громадських організацій [2]. У Західній Європі протягом 19-20 століття регулювання

діяльності громадських організацій відбувалось на конституційному рівні [2]. Громадські рухи розглядались та аналізувались завдяки соціологічним дослідженням вчених Чиказької школи Р. Парка, Е. Берджесса. Вони запропонували теорію колективної поведінки як парадигму дослідження громадських рухів.

Українська історія показує, що без активного громадського руху з шаленим спротивом у часи Української революції 1917-1921 років, за радянських часів, при відстоюванні та поверненні привласнених українських територій іншими країнами не відбулось би творення сильної, незламної та незалежної держави. Тому вивчаючи історію появи та розвитку громадських організацій в Україні, можна стверджувати, що громадські діячі українського національного руху роками відігравали визначну роль у державних перетвореннях та сприяли популяризації громадських організацій як особливо важливих структур у процесі побудови сучасної України.

Отже, утворення громадських організацій та об'єднань зумовлене низкою причин: історико-політичними подіями, що викликали протидію суспільства, стрімким бажанням налагодження демократії, прагненням до свободи слова завдяки активізації громадського життя та намаганням залучення населення до вирішення суспільно-значущих проблем.

Розглянемо детальніше поняття “громадська організація”. Закон України “Про громадські об'єднання” визначає громадську організацію як громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи [3]. До громадських об'єднань можна віднести недержавні (неурядові) організації. Недержавні (неурядові) організації - це певний відкритий громадський рух, що керується окремо від держави та у якому взаємодіє низка громадських організацій, що націлені на придушення соціальної напруги. За цим законом громадська організація, яка має статус юридичної особи, повинна мати керівника, а також один її керівний орган повинен бути вищим по відношенню до інших [3].

Університет Джона Гопкінса у США розробив класифікацію недержавних організацій, яка згодом отримала назву Міжнародної класифікації неприбуткового сектору. Недержавні організації поділяються на десять категорій: культура і відпочинок; освіта і наукові дослідження; охорона здоров'я; соціальні служби; навколишнє середовище; розвиток і житлово-комунальне господарство; адвокатура і політика; філантропічне посередництво та підтримка; міжнародна діяльність; бізнес, професії, спілки [4].

Ми вважаємо, що серед широкої різноманітності об'єднань саме громадські організації можна виокремити за такими ознаками, що чітко окреслюють їх діяльність:

- незалежність від урядових органів;
- об'єднання учасників відбувається на добровільних засадах;
- діяльність ГО не є прибутковою;
- всередині панує самоврядування та організаційна єдність.

Звичайно, кожна організації при започаткуванні діяльності має певні принципи побудови та функціонування. Закон України "Про громадські об'єднання" визначає основні принципи утворення та діяльності будь-яких громадських спільнот [3]:

- 1) добровільності;
- 2) самоврядності;
- 3) вільного вибору території діяльності;
- 4) рівності перед законом;
- 5) відсутності майнового інтересу їх членів (учасників);
- 6) прозорості, відкритості та публічності.

Як будь-яка організація, що націлена на відповідний результат та має виконувати для цього певні функції, громадські організації також виконують ряд важливих функцій:

- 1) комунікативну - сприяння створенню довіри між учасниками ГО та громадянами; поширення важливої інформації серед суспільства;

- 2) правозахисну - захист прав та інтересів учасників громадської організації та суспільства, а також здійснення контролю за комунікаційними процесами з урядом країни;
- 3) інтегративну - об'єднання людей чи громадських організацій за спільною метою або цілями;
- 4) соціальну - самостійне надання різних видів допомоги потребуючим верствам населення або завдяки партнерству з іншими громадськими організаціями;
- 5) виховну - спонукання громадян до патріотичних проявів, посилення єдності та відповідальності, формування свідомої активної позиції тощо;
- 6) контролюючу - контроль державних органів та установ щодо виконання їх обов'язків, моніторинг порушення прав громадян та слідкування за виконанням функцій громадської організації та досягнення цілей її членами;
- 7) опозиційну - активне забезпечення посилення ролі громадянського суспільства в країні та запобігання надмірній централізації влади;
- 8) посередницьку - встановлення та координація зв'язків між учасниками ГО та різними установами.

Отже, громадські організації є засобом прояву та реалізації суспільних інтересів у взаємовідносинах між владою та народом. Вони дають змогу підвищити суспільно-політичну культуру, аби громадяни могли об'єктивно оцінювати внутрішню та зовнішню політику та у разі потребі протистояти діям уряду.

Для діяльності та подальшого розвитку громадських організацій в Україні створено належні засади та правове поле, що позитивно відображається у тенденції зростання кількості таких організацій. За офіційними даними Державної служби статистики України [5] кількість

зареєстрованих громадських організацій в 2021 році становить 92 470 об'єднань (рис.1).

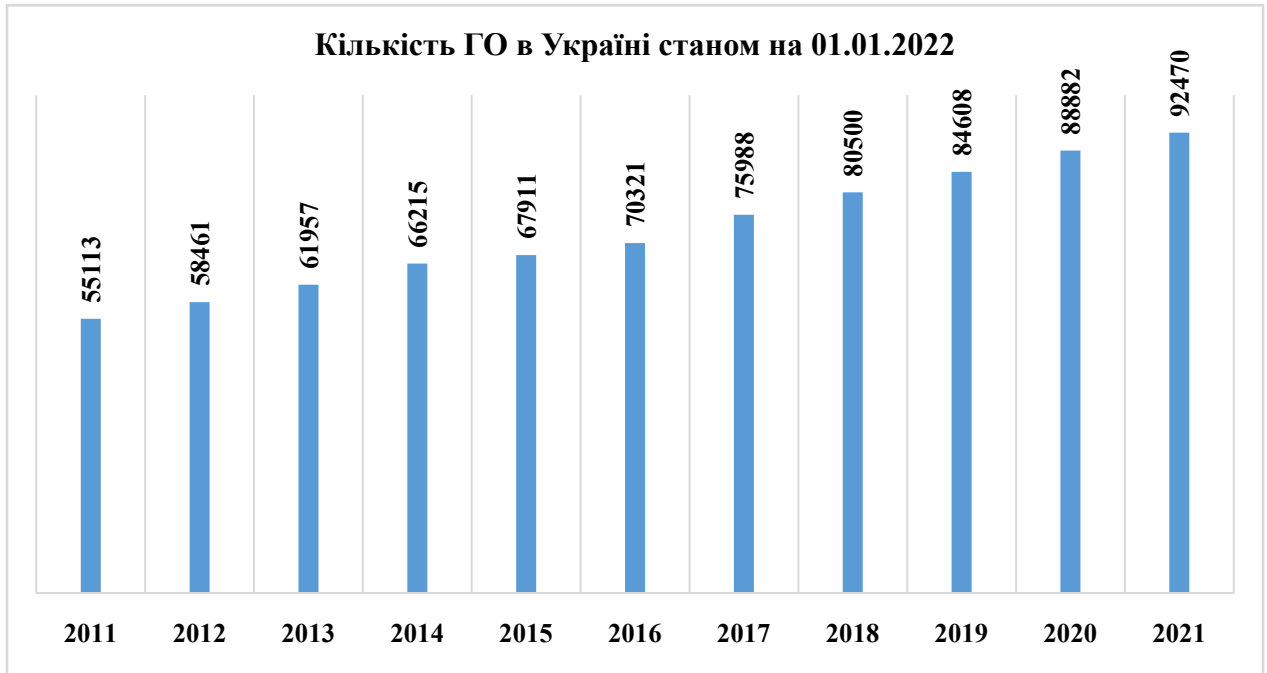

Рис. 1. Динаміка створення українських громадських організацій протягом 2011-2021 років

Джерело: узагальнено за даними [5]

З представлених даних видно, що кількість спільнот щороку помітно зростає, особливо у період 2014 - 2021 років. Це пов'язано з початком часткового російського вторгнення на схід України, що зумовило потребу у створенні великої кількості спільнот для захисту інтересів українського населення. Проте у 2015 році показник кількості ГО зростає не так стрімко, оскільки саме з цього року припинилось урахування даних з тимчасово окупованих територій та із зони АТО. Починаючи з 2016 року тенденція з бурхливим зростанням кількості спільнот повернулась. Це можна пояснити тим, що виникла потреба у створенні організацій, які були націлені на допомогу біженцям та постраждалим особам зі сходу та півдня України. Наразі відомо, що у 2022 році за 6 місяців російсько-української війни створено 1837 громадських організацій [6], які спрямовували свою діяльність на допомогу постраждалим особам, біженцям та захисникам ЗСУ.

Розглянемо розподіл ключових напрямів діяльності громадських організацій станом на 2021 рік (рис.2).

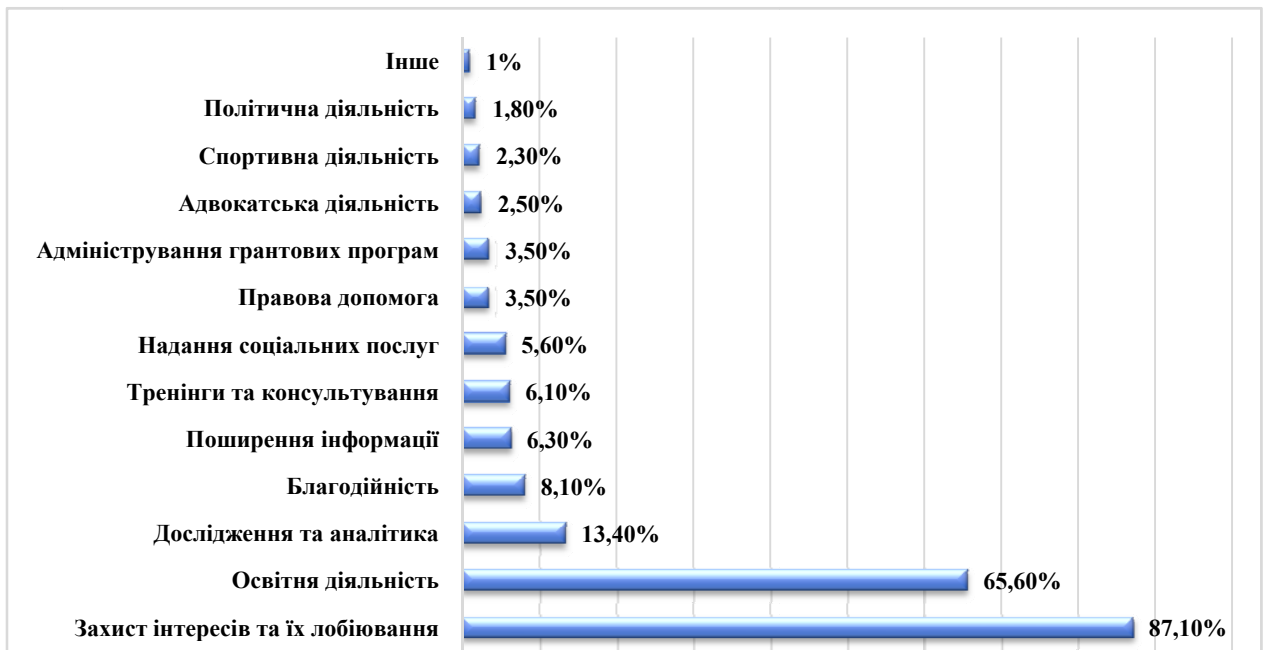

Рис. 2. Основні види діяльності громадських організацій станом на 2021 рік

Джерело: сформовано за даними [7]

Як бачимо, дві основні категорії видів діяльності, а саме “захист інтересів та їх лобіювання” та “освітня діяльність” істотно переважають серед усього переліку. Серед найвідоміших організацій, які займаються як просвітою населення, так і безпосередньо практичною діяльністю щодо захисту прав громадян, можна виокремити ГО “Право на захист”, ГО “Центр протидії корупції”, ГО “Інститут Цифрової Трансформації”, ГО “Освітнянська трибуна”, Асоціація адвокатів України, ГО “Український світ” тощо.

Безумовно, події 2013 та 2014 років змінили вектор діяльності українських ГО. Анексія Криму та окупація території на Донбасі зумовили суттєве зростання кількості громадських організацій, які надавали підтримку та допомогу населенню зі сходу та півдня України. Можна сказати, що між усіма організаціями панувала згуртованість та бажання всіляко підтримати країну, спільноти активно сприяли впровадженню низки реформ та прогресивних ініціатив. У 2017-2018 роках частка організацій, які надавали юридично-правові, психологічні послуги та допомогу внутрішньо-переміщеним особам, зросла до 54% [8].

Перелік основних проблем, які вирішують громадські організації, представлено на рис.3.

Рис. 3. Проблеми, на вирішення яких спрямована діяльність українських ГО

Джерело: сформовано за даними [8]

Звісно, через події на лінії фронту тепер найвищий відсоток можемо спостерігати у категорії “проблеми наслідків конфлікту та побудови миру”. Нині, найпоширенішими та найпріоритетними напрямками діяльності українських громадських організацій в умовах війни є організаційна та фінансова допомога ЗСУ, вимушеним біженцям, постраждалим тваринам, а також здійснення монітору центрів допомоги для внутрішньо-переміщених осіб. Внаслідок повномасштабного російського вторгнення на територію України, найактивнішими громадськими організаціями у допомозі постраждалому населенню, біженцям та ЗСУ є ГО “Інститут Цифрової Трансформації”, ГО “ХЖО “СФЕРА””, ГО “Фундація DEJURE”, ГО “Донбас SOS”, ГО “Агенти крові” та інші.

Діяльність громадських організацій зазвичай спрямована на впровадження різних проєктних ініціатив. Основними джерелами фінансування громадських організацій є:

1) фінансування з-за кордону (грантові програми від різних фондів, як-от: National Endowment for Democracy, Charlees Stewart Mott Foundation, Міжнародний Вишеградський фонд, Рада Європи, Фонд сприяння демократії,

USAID, ПРООН (UNDP), Уряд Швейцарії, Японії, Канади, Фонд “Східна Європа” та інші);

2) фінансування з бюджетних коштів (гранти та конкурси на загальнодержавному, місцевому та обласному рівні: Громадський бюджет, конкурси від Міністерства молоді та спорту України, Міністерство в справах ветеранів, Міністерство соціальної політики, Карітас України та інші);

3) добровільні пожертви бізнесу та громадян України;

4) членські внески;

5) власна комерційна діяльність.

В сучасних умовах найбільш актуальним залишається всебічне закордонне фінансування, що спонукає українські громадські організації до розвитку та відновлення роботи, незважаючи на війну.

Аналізуючи нинішній економічно-політичний та воєнний стан нашої країни, можна стверджувати, що українське громадянське суспільство стало фундаментом підтримки ЗСУ в кризовий час. Громадські організації постали перед викликами трансформації своєї діяльності аби адаптуватись до змін зовнішнього середовища, задовольнити потреби ЗСУ та постраждалих верств населення, що призводить до диверсифікації їх роботи [9]. Як вже зазначалось, зараз найбільш поширеними напрямками діяльності українських громадських організацій в умовах війни наразі є організаційна та фінансова допомога ЗСУ, вимушеним біженцям, постраждалим тваринам, а також здійснення монітору центрів допомоги для внутрішньо-переміщених осіб.

Як показали результати опитування освітньо - аналітичного Центру Розвитку Громад [10], понад 75% опитаних громадських активістів (членів ГО) примусово змінили своє місце проживання, але майже 97% з них не припинили працювати і продовжують впроваджувати власні ініціативи на благо держави. У зв'язку зі зміною роду діяльності та зростаючими матеріальними потребами на допомогу захисникам України 60% громадських організацій створили нові проєкти для потенційних донорів. Це надало їм ширші можливості для подальшої допомоги населенню України.

Проведені дослідження показали, що внаслідок російського вторгнення на територію України перед громадськими активістами постала низка викликів:

1) Виникають фінансові труднощі за рахунок втрати стабільного джерела доходу та тимчасової неможливості знайти нову роботу.

2) Активісти відчують “психологічні гойдалки” через стрес, довготривалу адаптацію, вигорання та бажання бути максимально продуктивними.

3) Співробітники ГО відчують негативний вплив на своє життя через проблему з житлом - деякі вимушено виїхали з рідного міста та мають винаймати житло у новому місці і сплачувати за нього, що породжує в тому числі фінансові проблеми.

4) Громадські активісти стикаються з нерозумінням того, коли закінчиться війна та продовжиться діяльність їх громадських організацій.

Проте ці виклики породжують нові можливості в організації роботи українських ГО, відкривають для них нові способи комунікацій з цільовою аудиторією та дозволяють планувати подальшу стратегію розвитку організації.

До прикладу, звіт аналітичного центру “Вокс Україна” щодо впливу повномасштабної війни на роботу ГО показує, що 96% опитаних власників громадських організацій продовжили свою роботу після 24 лютого. При цьому 43% відсотки серед тих, хто продовжив функціонування, зазначили, що активність їх значно зросла [11].

Дані звіту показують, що географія діяльності українських ГО майже не змінилась. Лише декілька організацій розширили свою діяльність на регіональному та локальному рівнях, що вплинуло на падіння відсотку роботи на міжнародному та національному рівнях (рис. 4)

Рис. 4. Географія діяльності українських громадських організацій до та після початку війни

Джерело: сформовано за даними [11]

Варто зауважити, що більшості громадських організацій став у нагоді досвід переформатування діяльності під час пандемії, оскільки члени ГО діяли оперативно та злагоджено. Не можна не зазначити те, що діджиталізація сприяла пришвидшенню оперативності роботи організацій та населення, а нині - саме вона дозволяє швидко розповсюджувати інформацію через комунікаційні канали для забезпечення всебічної доступності суспільства.

Звісно, події від 24 лютого вплинули і на формат роботи громадських організацій (рис. 5)

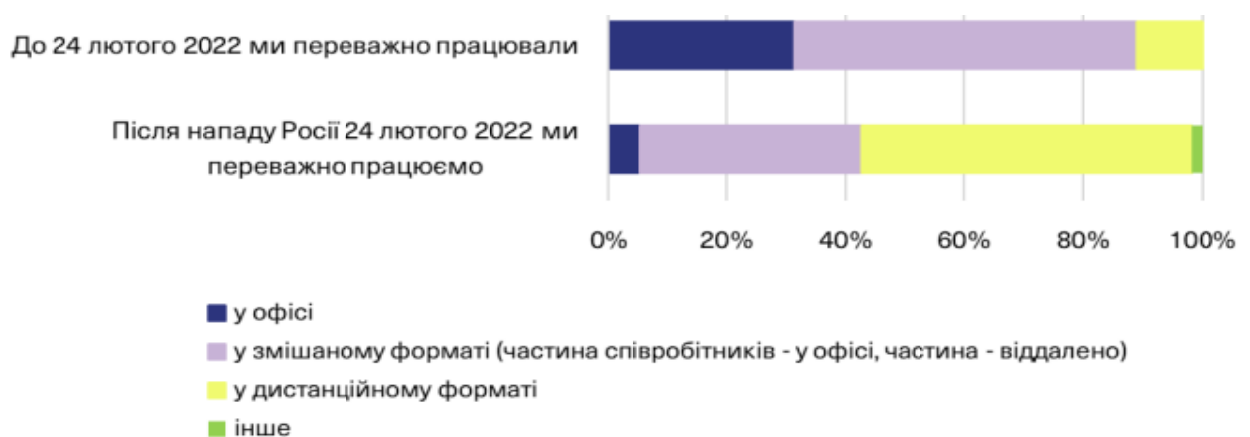

Рис. 5. Формат роботи українських громадських організацій до та після початку війни

Джерело: сформовано за даними [11]

На дистанційний формат роботи українських ГО найбільше вплинула масштабна міграція населення, що унеможливило роботу в офісах. До того

ж, війна здійснила вагомий вплив на спосіб комунікації громадських організацій з аудиторією. Тепер найбільш використовуваним інструментом комунікації є соціальні мережі й месенджери, онлайн-заходи та власний сайт (рис. 6).

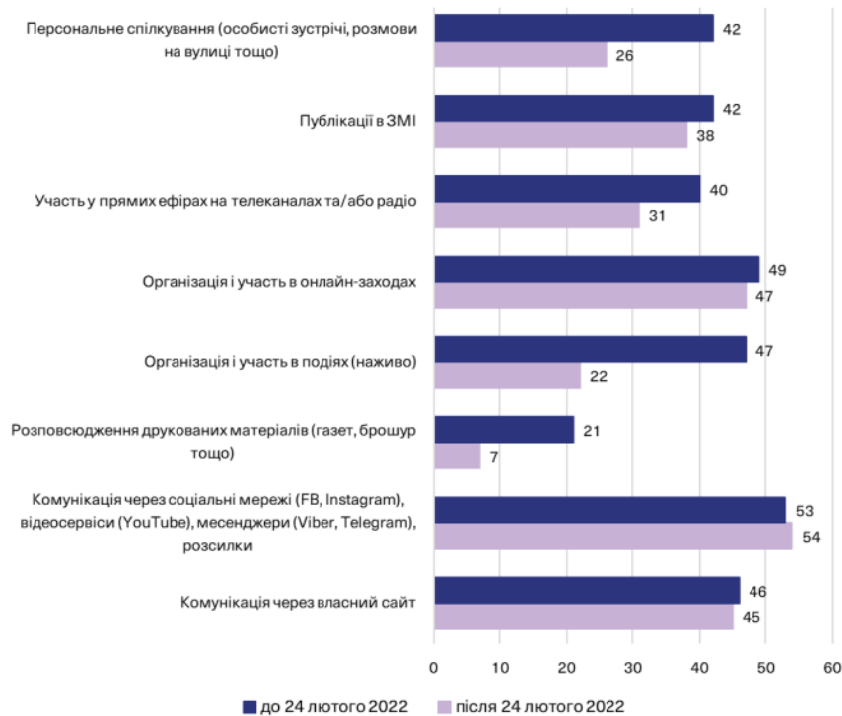

Рис. 6. Використання громадськими організаціями різних каналів комунікацій до та після початку війни

Джерело: сформовано за даними [11]

Війна посилила згуртованість українців та збільшила кількість партнерств серед українських ГО з українськими (28 % опитаних зафіксували зростання таких партнерств проти 13 %, що зафіксували зменшення) та іноземними колегами (39 % — зростання, 20 % — зменшення), а також міжнародним організаціями (31 % — зростання, 19 % — зменшення) (рис.7).

Рис. 7. Частка кількості спільних проєктів (активностей) ГО з іншими організаціями після початку війни

Джерело: сформовано за даними [11]

На початку вторгнення російських військ на територію України з 24 лютого 2022 року кожна ГО відчула складнощі з подальшим фінансуванням її діяльності. Перед організаціями постало питання де саме шукати кошти на майбутнє. Очевидно, на допомогу українським ГО прийшли міжнародні гранти та конкурсні пропозиції, які більшість врятували від тотальної кризової ситуації. Натомість доступ до пожертв населення та бізнесу значно поліпшився (рис.8).

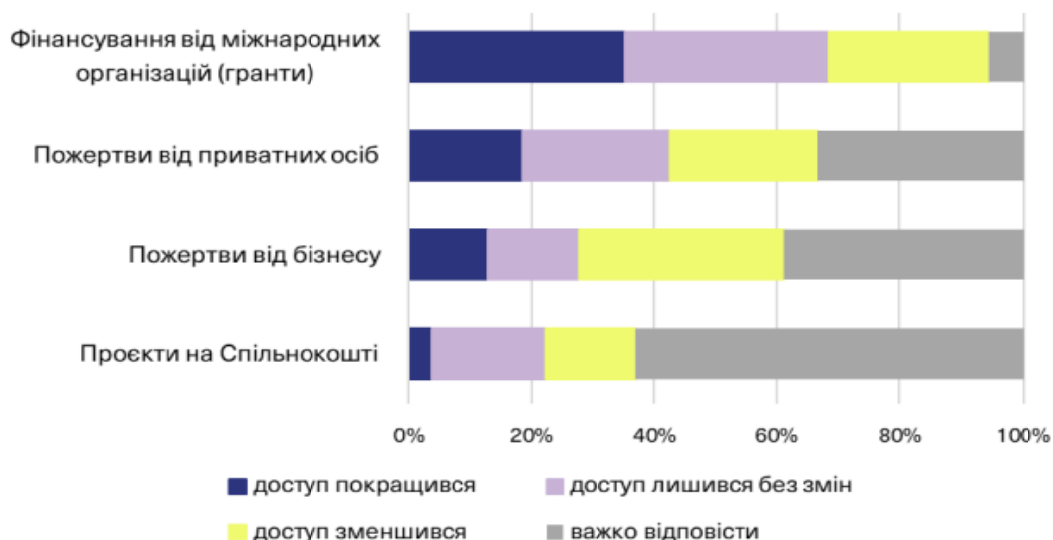

Рис. 8. Доступ ГО до різних джерел фінансування після 24 лютого 2022 року

Джерело: сформовано за даними [11].

Безумовно, українські громадські організації зазнають певних змін, які свідчать про процес переформатування їх діяльності, а саме:

- 1) змінюються їх цілі, пріоритети, завдання та потреби;
- 2) видозмінюється їх організаційна структура;
- 3) виникає гостра потреба у коригуванні установчих документів;
- 4) відбувається створення кластерів чи груп, які у майбутньому мають змогу трансформуватись в інші спільноти;
- 5) громадська організація може потребувати зміни географії або простору для своєї діяльності;
- 6) нові вимоги не відповідають фінансовим можливостям, з'являється потреба у додатковому фінансуванні.

Оскільки громадські організації здійснюють вагомий вклад в суспільство та економіку країни, на наш погляд важливими напрямками підтримки та розвитку ГО є:

- 1) забезпечення громадських організацій актуальним переліком донорів та конкурсних програм;
- 2) проведення освітньо - просвітницьких заходів для підвищення рівня обізнаності громадських активістів щодо механізму диверсифікації діяльності у їх ГО;
- 3) поширення інформації щодо існуючих громад та їх критичних потреб (особливо у нових членах ГО) для релокованих активістів.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

На сьогодні вітчизняні громадські організації є частиною складного механізму, що націлений на перемогу України у війні, розв'язаною Російською Федерацією. Для громадського сектору нашої країни важливим завданням є допомога та підтримка ЗСУ й постраждалого населення. В умовах військового стану переформатування діяльності українських ГО є складним та унікальним процесом, що вимагає насамперед психологічної готовності громадських активістів. Разом з тим, вже набутий досвід свідчить

про те, що адаптивні зміни організаційних структур цих організацій, проєктно -орієнтований підхід до організації своєї діяльності підвищують їх адаптивність, масштаби операцій, що позначається на підвищенні рівня кооперації та координації, створюють громадянським організаціям нові можливості та зв'язки, удосконалення потенціалу персоналу, підвищення ефективності функціонування таких організацій. Разом з тим, подальших науково – практичних кроків потребують питання повоєнного функціонування ГО, обґрунтування та вибору напрямів їх діяльності з урахуванням нагальних потреб країни та набутого досвіду і ключових компетенцій задля сприяння прискореному відновленню української держави та її громадянського суспільства.

Література

1. Гостева О. М. Європейський досвід взаємодії органів державної влади та громадських організацій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2017_9_10 (дата звернення: 01.11.2022).
2. Шуміло О. М. Роль неурядових організацій у становленні та розвитку правозахисного руху (приклади успішного правозахисного активізму). Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 227 с.
3. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI: станом на 12 черв. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 03.11.2022)
4. Гаєва Н.П. Громадські організації в Україні: критерії класифікації. *Український науково-теоретичний часопис*. 2013. № 4. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/download/65/4-2017-pdf> (дата звернення: 01.10.2022).
5. Динаміка створення українських громадських організацій протягом 2011-2021 років. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 11.10.2022).

6. Майже 150 тисяч сміливих бізнесів відкрилося з моменту вторгнення РФ – Опендатабот. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/brave-business-in-war> (дата звернення: 11.10.2022).

7. Основні види діяльності громадських організацій станом за 2021 рік. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 11.10.2022).

8. НДО у зовнішньому середовищі: організаційні проблеми та можливості розвитку: аналітичний звіт за результатами комплексного дослідження, проведеного на замовлення Форуму НДО в Україні. URL: http://www.ngoforum.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/NGOF_NGOsanalysis.pdf (дата звернення: 21.09.2022)

9. Батенко Л., Пінчук А. Особливості диверсифікації діяльності українських громадських організацій в умовах воєнного стану. *Стратегічні імперативи сучасного менеджменту*: Зб. Матеріалів VI Міжнар. науково-практ. Конференції 21 жовтня 2022 року. К.: КНЕУ, 2022. 109–112 с.

10. Громадські організації та активісти під час війни: стан та перспективи. Київ : Освіт.-аналіт. центр розвитку громад., 2022. URL: https://activitycenter.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/hromadski-orhanizatsii-ta-aktyvisty-pid-chas-vijny-standa-perspektyvy_ukr.pdf (дата звернення: 05.10.2022).

11. Алєканкіна К., Коломієць-Людвіг Є., Доронцева Є. Адаптуйся або зникни. Вплив коронавірусних обмежень на комунікаційну активність ГО в Україні та ЄС, 2022. URL: <https://voxukraine.org/wp-content/uploads/2022/09/Zvit-Adaptuy-sya-abo-znykny.pdf> (дата звернення: 30.09.2022)

References

1. Gostieva, O. M. (2017), “European experience of interaction between state authorities and public organizations”, *Derzhavne upravlinnia:*

udoskonalennia ta pozvytok, vol.9, available at:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2017_9_10 (Accessed 01 November 2022).

2. Shumylo, O. M. (2018), *Rol neuriadovykh organisatsii u stanovlenni ta rozvytku pravozakhystnoho ruhu (pryklady uspishnoho pravozakhystnoho aktyvizmu)* [The role of non-governmental organizations in the formation and development of the human rights movement (examples of successful human rights activism)], FOP Holembovska O.O., Kyiv, Ukraine.

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine “On the public associations”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (Accessed 03 November 2022).

4. Gaeva, N.P. (2013), “Public organizations in Ukraine: classification criteria”, *Ukrainian scientific-theoretical magazine*, vol. 4, available at: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/download/65/4-2017-pdf> (Accessed 01 October 2022).

5. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2022), “Dynamic of creation of Ukrainian public organizations in 2011-2021”, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 11 October 2022.).

6. Opendatabot (2022), “Almost 150 thousands courageous businesses were opened from the moment of Russian invasion,” available at: <https://opendatabot.ua/analytics/brave-business-in-war> (Accessed 11 October 2022).

7. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2022), “The main types of activities of public organizations as of 2021”, available at: <https://ukrstat.gov.ua/> (Accessed 11 October 2022).

8. NGO Forum in Ukraine (2018), “NGO in external environment: organizational problems and opportunities for development”, available at: http://www.ngoforum.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/NGOF_NGOsanalysis.pdf (Accessed 21 September 2022).

9. Batenko, L. and Pinchuk, A. (2022), “Specifics of activity diversification for Ukrainian public organizations under martial law”, *Stratehichni imperatyvy suchasnoho menedzhmentu. Materialy VI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Strategic imperatives of modern management. Materials of the VI International Scientific and Practical Conference], Kyiv, Ukraine, October 21, pp. 109–112.

10. Educational and Analytical Center for Community Development (2022), “Public organizations and activists during the war: status and prospects”, available at: https://activitycenter.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/hromadski-orhanizatsii-ta-aktyvisty-pid-chas-vijny-stan-ta-perspektyvy_ukr.pdf (Accessed 05 October 2022).

11. Alekankina, K., Kolomiets-Liudvig, E. and Dorontseva, E. (2022), “Adapt or disappear. The impact of coronavirus restrictions on the communication activity of NGOs in Ukraine and the EU”, available at: <https://voxukraine.org/wp-content/uploads/2022/09/Zvit-Adaptuy-sya-abo-znykny.pdf> (Accessed 30 September 2022).

Стаття надійшла до редакції 16.01.2023 р.